

Список літератури

1. Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2984 // Відом. Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
2. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778 // Відом. Верховної Ради України. — 2011. — № 24. — Ст. 168.
3. Всеобщая декларация прав человека : принята и провозглашена резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 дек. 1948 г. // Международные акты о правах человека : сб. документов. — М., 1999. — С. 39–43.
4. Класифікатор професій ДК 003 : 2010. — Вид офіц. — К. : Соцінформ, 2010. — 745 с.
5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1134 : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2004 р. № 1130 // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 35. — С. 144–145.
6. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січ. 1998 р. № 65 // Офіц. вісн. України. — 1998. — № 3. — С. 202–207.
7. Примірні штатні розписи державних та комунальних музеїв, заповідників та закладів музейного типу [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва культури України від 1 серп. 2012 р. № 823. — Режим доступу: <http://mincult.gov.ua/mincult/uk/publish/article/296696/>. — Назва з екрана.
8. <http://www.vera.spb.ru/educat/england/univer.php>
9. <http://www.vera.spb.ru/educat/usa/univer.php>
10. <http://www.fa.ru/der/ic/edu/grants/Documents/ErasmusMundus.pdf>

УДК [373.3+7]:340.111.5()477

Т. М. КОЛОС

T. M. KOLOS

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**FEATURES OF THE LEGAL AND REGULATORY BASIS FOR PRIMARY ARTISTIC EDUCATION IN UKRAINE AT PRESENT**

Висвітлено особливості законодавчого та нормативно-правового забезпечення початкової мистецької освіти та їх вплив на функціонування дитячих мистецьких шкіл в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: *початкова мистецька освіта, дитячі мистецькі школи, законодавство у сфері культури, освітнє законодавство.*

Освещены особенности законодательного и нормативно-правового обеспечения начального художественного образования и их влияние на функционирование детских художественных школ в Украине на современном этапе.

Ключевые слова: начальное художественное образование, детские художественные школы, законодательство в сфере культуры, образовательное законодательство.

The article describes the features of the legal and regulatory basis for primary art education and their impact on the functioning of artistic schools for children at present.

Key words: primary artistic education, artistic schools for children, legislation for culture, legislation for education.

За висновком українського науковця О. В. Кравченка, держава в суспільній свідомості є механізмом забезпечення культурних потреб різних соціальних груп та людини. Тому її роль в культурному житті суспільства полягає у вирішенні культурних проблем політичними засобами [3]. Одним із таких засобів є законодавство, яке визначає умови і специфіку суспільних відносин у певних сферах культурного життя.

Як найбільше незахищена в сучасних українських реаліях соціокультурна сфера потребує особливої уваги зі сторони законодавця, оскільки саме відповідні законодавчо закріплені гарантії є тією передумовою, яка забезпечує розвиток усіх її складових.

Початкова мистецька освіта в Україні як елемент соціокультурної сфери також є об'єктом культурної політики держави, а відтак — предметом законодавчого на нормативно-правового регулювання. Початкова мистецька освіта належить до двох сфер суспільної діяльності — освітньої та сфери культури, що і визначає її специфіку й основні проблеми.

Деякі аспекти сучасної державної політики у сфері початкової мистецької освіти висвітлені в працях С. М. Волкова. У своїх монографіях науковець розглянув функції державних органів щодо мистецької освіти та основні законодавчі та нормативно-правові акти, які забезпечують діяльність, зокрема дитячих мистецьких шкіл [1, 2].

Водночас дослідження початкової мистецької освіти потребує окремого аналізу її сучасного законодавчого та нормативно-правового забезпечення, що і зумовлює актуальність цієї статті.

Мета публікації — висвітлення особливостей законодавчого і нормативно-правового забезпечення початкової мистецької освіти в Україні на сучасному етапі та виявлення основних його проблем, які виникають у зв'язку з належністю цієї освіти дослідження до двох сфер суспільної діяльності.

Як зазначалося вище, специфіка законодавчого забезпечення початкової мистецької освіти полягає в тому, що вона є, з одного боку, складовою позашкільної освіти, а з іншого — початковою ланкою спеціальної мистецької освіти. Тому діяльність у сфері початкової мистецької освіти регулюється як освітнім

законодавством, так і законодавством у галузі культури, тобто загальними і спеціальними законодавчими та нормативно-правовими актами.

Законодавче і нормативно-правове забезпечення початкової мистецької освіти базується на Конституції України, статтями 53 та 54 якої гарантується забезпечення для громадян доступності позашкільної освіти та свобода художньої творчості.

Освітнє законодавство України в частині початкової мистецької освіти визначає правові, організаційні та фінансові засади діяльності спеціальних закладів — початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання). Зокрема, Законом України «Про освіту» визначено, що початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади належать до позашкільних навчальних закладів, в яких здобувається позашкільна освіта — складова структури освіти, яка спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні [10].

Як окремий тип позашкільних навчальних закладів початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання) означені й у Законі України «Про позашкільну освіту», яким визначено специфіку функціонування дитячих мистецьких шкіл у системі позашкільної освіти. Зокрема, законом передбачені особливі умови організації навчально-виховного процесу в цих закладах — створення специфічних структурних підрозділів (відділів, відділень), особливий порядок формування навчальних груп, установлення розміру плати за навчання в мистецьких школах, здійснення навчального процесу на основі типових навчальних планів і програм, затверджених центральним спеціально уповноваженим органом управління у сфері культури [11].

Освітнє законодавство також визначає засади державної політики у сфері позашкільної освіти, які поширюються і на початкову мистецьку освіту як її складову. Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту», державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється, зокрема, на принципах її доступності, фінансування державних та комунальних позашкільних навчальних закладів відповідно до їх структури, добровільності вибору типів позашкільних навчальних закладів.

Державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на створення умов для здобуття дітьми позашкільної освіти, збереження та розвиток мережі державних і комунальних позашкільних навчальних закладів без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, закриття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду, координацію зусиль органів виконавчої

влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї на подальші становлення і розвиток позашкільної освіти (стаття 9).

Законом України «Про позашкільну освіту» визначено, що державними органами управління позашкільною освітою є центральні та місцеві органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають позашкільні навчальні заклади та які проводять діяльність у сфері позашкільної освіти. Стаття 10 Закону також визначає основні функції державних органів управління освітою.

Закон України «Про позашкільну освіту» встановлює порядок державного контролю за діяльністю позашкільних навчальних закладів, основною формою якого є державна атестація, яка проводиться не рідше одного разу на 10 років у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України.

Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові, мистецтв та ін.) внесені до переліку типів позашкільних навчальних закладів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433.

Посади педагогічних працівників ПСМНЗ — викладачів та концертмейстерів — входять до переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 № 963.

Освітнє законодавство та нормативно-правові акти освітньої сфери також регулюють питання оплати праці, матеріальних заохочень, відпусток, інших соціальних гарантій педагогічним працівникам дитячих мистецьких шкіл.

Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002, передбачено модернізацію управління освітою, зокрема, шляхом переходу до програмно-цільового управління. В рамках реалізації цього напрямку в Україні затверджені спеціальні державні цільові програми. Першою такою програмою була Державна цільова програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002 — 2008 рр. [6]. Програма спрямована передусім на збереження та розвиток мережі позашкільних навчальних закладів, особливо в сільській місцевості, збереження та подальше зміцнення матеріально-технічної бази позашкільних навчальних закладів різних типів, вирішення питань їх фінансування, соціальний захист учасників навчально-виховного процесу.

Проблемою цієї програми в контексті розвитку початкової мистецької освіти було те, що кошти на її реалізацію планувалися тільки органам управління освітою сфери управління МОН і не передбачалися для освітніх систем інших галузей. Також

недостатньо мало уваги приділялося розвитку дитячих мистецьких шкіл системи Мінкультури.

У 2010 р. було прийнято Державну соціальну програму розвитку позашкільної освіти на період до 2014 р., спрямовану на подолання негативних проявів у позашкільній освіті, зокрема закриття, об'єднання позашкільних навчальних закладів, зменшення витрат на їх утримання, скорочення чисельності педагогічних працівників [5].

Метою Програми визначено вдосконалення позашкільної освіти через надання підтримки та забезпечення розвитку, створення додаткових можливостей для духовного, інтелектуального і фізичного розвитку осіб, які бажають здобути позашкільну освіту.

Заходи нової програми відрізняються від попередніх конкретністю і вимірюваністю. Вперше в заходах програми передбачено створення системи моніторингу діяльності позашкільних навчальних закладів, а саме: створення двома провідними міністерствами у сфері управління позашкільною освітою — МОН та Мінкультури — рейтингової системи оцінювання якості позашкільної освіти [7].

У програмі вперше заплановано забезпечення, розроблення та впровадження навчальних планів і програм навчання керівників і викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання).

Щодо розширення мережі позашкільних навчальних закладів, модернізації матеріально-технічної бази, видання збірників навчальних програм необхідно зазначити, що в цій програмі зазначені заходи стосуються тільки позашкільних навчальних закладів системи МОН.

На реалізацію заходів програми передбачено фінансування в обсязі орієнтовно 794,8 млн грн., у тому числі 13,5 млн грн. — на кошти державного бюджету, 781,4 млн грн. — на кошти місцевих бюджетів. Оскільки керівником програми визначено Міністра освіти і науки, кошти на її реалізацію теж заплановано тільки для позашкільної освіти сфери управління зазначеного міністерства.

Таким чином, реалізація програмно-цільового управління початковою мистецькою освітою як складовою позашкільної освіти є достатньо проблематичною через відсутність фінансових ресурсів на виконання заходів програми щодо розвитку дитячих мистецьких шкіл.

Одним з важливих аспектів діяльності у сфері початкової мистецької освіти є фінансові умови її функціонування. Основи фінансового забезпечення діяльності дитячих мистецьких шкіл закріплені законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні», Бюджетним

кодексом України, постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2001 р. № 1195 «Про затвердження Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами».

Специфіка фінансування мистецьких шкіл полягає в тому, що, на відміну від позашкільних навчальних закладів сфери управління МОН, вони фінансуються відповідно до частини 5 статті 89 Бюджетного кодексу як заклади культури.

Згідно з Формулою розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами розрахунковий показник обсягу видатків на фінансування мистецьких шкіл як закладів культури визначається на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувального коефіцієнту до них з розрахунку на душу населення, тоді як інші позашкільні навчальні заклади фінансують з розрахунку на одного учня.

Такий принцип формування видатків на фінансування дитячих мистецьких шкіл призводить до недостатнього фінансового забезпечення і, як наслідок, обмеження їх розвитку.

Важливою групою документів, які регулюють питання функціонування початкової мистецької освіти та спеціалізованих навчальних закладів, є галузеве та спеціальне законодавство, яке конкретизує принципи організації роботи початкових мистецьких навчальних закладів відповідно до їх специфіки.

На основі освітнього законодавства для визначення специфічних засад функціонування закладів початкової мистецької освіти було затверджене Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), яке регламентує діяльність дитячих мистецьких шкіл системи Міністерства культури України [8].

Положенням визначено, що початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музична, художня, хореографічна, театральна, хорова, мистецтв та інші) є початковою ланкою спеціальної мистецької освіти і належать до системи позашкільної освіти. Також зазначено, що ці навчальні заклади надають державні гарантії естетичного виховання через доступність до надбань вітчизняної і світової культури, готують підґрунтя для занять художньою творчістю, а для найобдарованіших учнів — до вибору професії в галузі культури та мистецтва.

Згідно з Положенням про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), основними завданнями дитячих мистецьких шкіл є як характерні для позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку загалом — вільний розвиток особистості, створення умов для творчого,

інтелектуального і духовного розвитку, естетичне виховання дітей та юнацтва, задоволення потреб у професійному самовизначенні, творчій самореалізації, пошук та залучення до навчання здібних, обдарованих і талановитих дітей та молоді тощо, так і специфічні — навчання дітей, підлітків, а в разі необхідності — й повнолітніх громадян різних видів мистецтва.

Положенням про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання) передбачено, що документація в ПСМНЗ ведеться за зразками, затвердженими Мінкультури (наказ від 18.07.2006 № 571/0/16-06).

Положенням регламентовано, що навчальний процес у дитячих мистецьких школах здійснюється за типовими планами і програмами, затвердженими спеціально для цього типу навчальних закладів. Типові навчальні плани визначають державний стандарт початкової спеціальної мистецької освіти і встановлюють вимоги до змісту й обсягу освітньої підготовки учнів. Окрім того, типові навчальні плани визначають строки здобуття початкової мистецької освіти, умови можливої зміни кількості годин на вивчення предметів, формування груп для вивчення групових дисциплін та їх кількісний склад.

Специфіка нормативно-правового забезпечення діяльності дитячих мистецьких шкіл полягає і в наявності особливого порядку атестації їх педагогічних працівників. На підставі Типового положення про атестацію педагогічних працівників України введено в дію Положення про атестацію педагогічних працівників навчальних закладів та навчально-методичних установ сфери культури (наказ від 31.10.2011 № 75). Положенням, зокрема, встановлені специфічні вимоги до кваліфікаційних категорій і педагогічних звань, окремі особливі елементи процедури атестації, затверджені зразки атестаційних документів.

Спеціальним нормативно-правовим актом у сфері початкової мистецької освіти є постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1997 № 260 «Про встановлення розміру плати за навчання у державних школах естетичного виховання дітей».

Зважаючи на те, що початкова мистецька освіта і діяльність дитячих мистецьких шкіл — прерогатива сфери культури, важливим для їх функціонування є галузевий закон та визначені ним засади мистецько-освітньої діяльності. У 2010 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про культуру», в який уперше введено поняття «культурно-мистецька освіта» [9]. Культурно-мистецька освіта, яка визначена як спеціальна освіта у сфері культури і мистецтв (стаття 1). Основними засадами державної політики у сфері культури стосовно культурно-мистецької освіти є створення умов для творчого розвитку особистості, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва,

визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури. Також законом гарантується право на здобуття культурно-мистецької освіти громадянами України. Законом закріплено формування базової мережі закладів культури, до яких долучено й освітні заклади сфери культури. Зокрема, у статті 22 визначено, що існуючі заклади освіти сфери культури автоматично включаються до базової мережі. Виключення з базової мережі таких закладів можливе тільки за узгодженням з Міністерством культури України. Така норма покликана забезпечити початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади й інші навчальні заклади культури і мистецтв від необґрунтованого закриття за рішенням місцевих органів влади й органів місцевого самоврядування.

Визнаючи деякі позитивні аспекти закону стосовно культурно-мистецької освіти, необхідно зазначити, що він далекий від досконалості. Статтею 2 Закону встановлено, що законодавство України про культуру регулює діяльність у сфері художньо-естетичної освіти, спеціальної культурно-мистецької освіти, позашкільної освіти сфери культури, при цьому терміни «художньо-естетична освіта» і «позашкільна освіта сфери культури» в цьому законі не мають визначення. Також відсутній окремий розділ закону, присвячений безпосередньо культурно-мистецькій освіті, її рівням, принципам організації та управлінським засадам.

У попередньому законі, який регулював культурну сферу незалежної України — Основах законодавства України про культуру — культурно-мистецькій освіті присвячено 16 статтю «Організація спеціальної освіти у галузі культури» [4]. Ця стаття, хоча і не визначала дефініцію культурно-мистецької освіти, висвітлювала основні засади освітньої діяльності у сфері культури. Зокрема, законом передбачено, що організація спеціальної освіти в галузі культури повинна забезпечувати принцип єдності і наступності мистецької освіти, створювати умови для реалізації права громадян на вільний розвиток творчих здібностей, а також гарантувалося створення шкіл естетичного виховання дітей: музичних, художніх, хореографічних, хорових та ін. У рамках пріоритетності естетичного виховання дітей та юнацтва Закон передбачав установа пільг щодо оплати навчання в початковій ланці спеціальної мистецької освіти — державних школах естетичного виховання дітей.

Хоча щодо термінології в частині початкової мистецької освіти Основи законодавства про культуру не були досконалими, цей закон чітко визначав як наявність такої ланки освіти як складової культурної сфери, так і дитячі школи естетичного виховання, що втрачено в Законі України «Про культуру».

Таким чином, основною проблемою законодавчого та нормативно-правового забезпечення початкової мистецької освіти є його нецїліснїсть. Функцїонування початкової мистецької освіти регулюється законодавством та нормативно-правовими актами як у сферї освіти, так і у сферї культури, причому правові, організацїйні засади діяльностї в цїй сферї визначаються переважно освїтнім законодавством України. Освітнє законодавство певною мїрою вїдображає специфіку функцїонування системи початкових спеціалїзованих мистецьких навчальних закладів і є основою для спеціального акта — Положення про початковий спеціалїзований мистецький навчальний заклад. Однак у програмах розвитку позашкільної освіти розвиток початкової мистецької освіти належним чином не забезпечується.

Водночас фїнансове законодавство передбачає формування видатків на фїнансування дитячих мистецьких шкіл як на заклади культури, що призводить до проблем з повноцїнним розвитком початкової мистецької освіти.

Вїдсутнїсть дефїніцїї «початкова мистецька освіта» та визначених умов її функцїонування в Законї України «Про культуру» не сприяє створенню умов для розвитку цїлісної системи мистецької освіти з її початковою ланкою, тому потребує внесення вїдповїдних змїн до цього закону.

Список лїтератури

1. Волков С. М. Институлізованї соціокультурнї системи: регіональна специфіка та динаміка / С. Волков. — К. : Інститут культурологїї НАМ України, 2010. — 248 с.
2. Волков С. М. Мистецька освіта в культурї України 90-х років ХХ столїття: навч. посїб. / С. М. Волков. — К., 2006. — 208 с.
3. Кравченко О. В. Культурна полїтика України: конфлікт інтерпретацїй: Матерїали мїжнародної науково-практичної конференцїї ІХ Культуро-логїчні читання пам'ятї Володимира Подкопаєва 2–3 червня 2011 р. «Концептуальнї проблеми розвитку української культури у свїтлі підготовки і проведення 2012 року як року культури та вїдродження музеїв в Україні». — Том І. [електронний ресурс] / О. Кравченко / — Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_12_23.php. — Заглавіє с екрана.
4. Основи законодавства України про культуру: Закон України вд 14.02.1992 № 2117-ХІІ // Збірка інструктивних матерїалів з деяких питань організації навчально-вихованого процесу та адміністративно-господарської діяльностї шкіл естетичного виховання системи Міністерства культури України. Частина І. — Вип. 2. — К., 1993. — С. 21–32.
5. Про затвердження Державної соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року: Постанова Кабїнету Міністрів України вїд 27 серпня 2010 р. № 785 / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.

6. Про затвердження Державної цільової програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002 — 2008 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 378 / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
7. Про затвердження плану заходів щодо Державної цільової програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року: Наказ Міністерства культури і туризму України від 25.10.2010 № 949/0/16-10. — Назва з екрана.
8. Про затвердження Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання): Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 06.08.2001 № 523 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: 433 / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
9. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
10. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
11. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841-III / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.

УДК 378: [78+791/793] (477)

С. М. ВОЛКОВ
S. M. VOLKOV

ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО Й МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ, ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ

PROFESSIONAL ART AND ARTISTIC EDUCATION: POINTS OF CONTACT, GUIDING LINES OF DEVELOPMENT

Висвітлюються проблеми взаємозв'язку професійного мистецтва та мистецької освіти, визначаються основні напрями розвитку.

Ключові слова: професійне мистецтво, мистецька освіта, міжнародні зв'язки.

Освещаются проблемы взаимосвязи профессионального искусства и искусствоведческого образования, определяются основные направления развития.

Ключевые слова: профессиональное искусство, искусствоведческое образование, международные связи.

The issues of interconnection of professional art and art education are examined, the main development guidelines are determined.

Key words: professional education, art education, international links.